

Utlåtande Rotel II (Dnr KS 2021/735)

Stockholms arkitekturpolicy

Framställan från stadsbyggnadsnämnden

Kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.
Stockholms arkitekturpolicy, enligt bilaga 2 och 3 till utlåtandet, godkänns.

Föredragande borgarrådet Joakim Larsson anför följande.

Ärendet

Stockholm befinner sig i en av historiens kraftigaste tillväxtperioder. År 2040 beräknas nära 1,3 miljoner människor bo inom Stockholms stad. Det innebär en ökning om cirka 300 000 människor på tjugo år. Den omfattande stadsutveckling som Stockholm befinner sig i kommer att innebära att staden förändras. Det gäller både gestaltningen av landskapet och bebyggelsen. På så vis har staden alltid utvecklats genom historien, vilket också kännetecknar en vital stad. Stockholms karaktär ska samtidigt kännas igen för framtiden. Stadsbyggnadsnämnden fick år 2019 i uppdrag att ta fram en ny arkitekturpolicy för Stockholm. Arbetet med att ta fram en arkitekturpolicy har skett parallellt med framtagandet av Stockholms byggnadsordning (Dnr KS 2020/798) som fastställdes i kommunfullmäktige 28 september 2020. Stockholms arkitekturpolicy och Stockholms Byggnadsordning fördjupar kunskapen i översiktsplanens två avsnitt om allmänna intressen Arkitektur och gestaltning och Kulturmiljö i en växande stad. De två dokumenten kompletterar varandra men ska också kunna läsas var för sig.

Beredning

Ärendet har initierats av stadsbyggnadsnämnden och remitterats till stadsledningskontoret.

Stadsledningskontoret anser att Stockholms Arkitekturpolicy är ett genomarbetat och bra kunskapsunderlag som väl kompletterar översiktsplanen och

byggnadsordningen med stöd och vägledning i planering och byggande som kan bidra till en långsiktigt hållbar stadsutveckling.

Mina synpunkter

Stockholms arkitekturpolicy är en efterlängtdel av de strategier som under mandatperioden har utarbetats för stadens gestaltning. Tillsammans med byggnadsordningen och strategin för småhus- och villaområden är det vår förhoppning att arkitekturpolicyen kommer få ett betydande positivt inflytande över stadsutvecklingen under många år framöver. Den grönblå majoritetens mål är att Stockholm ska växa med kvalitet. Staden och dess karaktär och de historiska värdena ska bevaras samtidigt som staden utvecklas för framtiden. Dokumentens genomgående karaktär som gedigna kunskapsunderlag, för såväl allmänhet som bransch, i kombination med vägledningar och praktiska verktyg tydliggör stadens inriktning i stadsutvecklingen och hur vi ser att staden kan växa på bästa sätt med högre kvalitet och mer variation, där också parker och grönytor är en viktig del.

Med utgångspunkt i människans behov och stadens identitet verkar arkitekturpolicyen för att utvecklingen av Stockholm ska präglas av hållbarhet och skönhet. Modernare arkitektur ska kunna kombineras och samordnas i harmoni med äldre befintlig byggnation. Arkitekturpolicyen ger kunskap, riktning och relevanta verktyg för att dagens värden och nya kvaliteter ska kunna samverka med högt ställda ambitioner för att möta det stora behovet av bostäder. Den berör planering i stor skala, liksom utformning och placering av enskilda byggnader och detaljer, samt arkitekturens koppling till naturen och skapar därmed förutsättningar för en väl gestaltad helhetsmiljö.

Genom att komplettera Stockholms byggnadsordning med frågeställningar och perspektiv på vad arkitektur kan bidra med i staden kommer dessa två dokument ge stöd och vägledning i planering och byggande samt goda förutsättningar för en långsiktigt hållbar fysisk planering. Den bidrar också till en effektivare process genom ökad förståelse och samsyn mellan stadsbyggandets olika aktörer.

Bilagor

1. Reservationer m.m.
2. Stockholms arkitekturpolicy
3. Förord till Stockholms arkitekturpolicy

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Särskilt uttalande gjordes av borgarråden Karin Wanngård, Jan Valeskog, Emilia Bjuggren och Kadir Kasirga (alla S) följande.

”Medveten arkitektur och stadsbyggnad är avgörande för en kvalitativ livsmiljö där upplevelsevärden, funktion och teknik går hand i hand mot ett hållbart och mänskligt samhälle.” Så står det i inledningen i det avsnitt i *Översiktsplanen* som redovisar inriktningen för stadens strategiska arbete med gestaltungsfrågor, för att åstadkomma en helhetsmiljö som de flesta stockholmare gärna vill se.

Policydokument om arkitektur har även presenterats tidigare. År 2013-2014 gjordes ett misslyckat försök av de borgerliga partierna att besluta om en arkitekturstrategi med namnet ”Arkitektur Stockholm”. Den klarade dock inte kvalitetskraven och stoppades innan behandlingen i kommunfullmäktige. Istället tog de rödgrönrosa partierna upp arkitekturfrågorna i ett mer ambitiöst arbete. Dels i *Översiktsplanen* och dels genom att påbörja arbetet med en översyn och utveckling av den gamla *Byggnadsordningen* från år 1999.

Översiktsplanen beslutades under förra mandatperioden i stor enighet. En enighet om inriktning som de senaste åren tyvärr successivt har luckrats upp av den grönbå majoriteten. Bland annat genom stopp för projekt som bygger bort sociala och fysiska barriärer, hindrandet av fler hyresrätter på utpekade platser i anslutning till småhusområden samt i praktiken lägre ambition för nya bostadsprojekt i godkända planer.

Under förra mandatperioden initierades således arbetet med en ny *Byggnadsordning* där även policyfrågor om arkitektur skulle ingå. Efter senaste valet beslutades att dokumenten skulle delas upp vilket naturligtvis har både för- och nackdelar. Fördelarna kan vara möjligheter till fördjupning och ökad möjlighet att mer pedagogiskt redogöra för de komplexa processer och överväganden som måste ske i all stadsplanering. Nackdelen kan vara att staden nu sammantaget får ett stort antal olika dokument som formulerar strategier för stadens gestaltning vilket kan försvåra överblicken.

Men vi anser att förslaget till Stockholms arkitekturpolicy är ett mycket bra dokument för att inspirera, bidra till samsyn och ge ökad kunskap.

Nedan finns några aspekter av policyn som vi särskilt vill framhålla. Vi ser positivt på att policyn tydligt lyfter fram att det gröna i staden utgör en levande del av arkitekturen och att möjligheten att lägga till växtlighet därför alltid ska prövas, både vid ny bebyggelse och vid förändringar.

Vi tycker även att programmet på ett genomtänkt vis poängterar att enstaka (slutna) kvarter är svårare att anlägga i ytterstaden då de, jämfört med övrig bebyggelse, kan uppfattas apart och taget ur sitt sammanhang. Vi delar vidare bedömningen att kvarter lämpar sig bättre där det byggs nya områden, såsom när Bromma flygplats ska bebyggas med bostäder. I andra fall passar alltså ofta hel- eller halvöppen bebyggelse bättre in. Samtidigt håller vi också med policyn om att det kan finnas exempel på när en ny byggnad kan ha en överordnad roll i området. Det måste alltså inte alltid se likadant ut.

I sammanhanget kan påpekas att vi som folkvalda även behöver bevaka att staden följer en social bostadspolitik. Om det behöver byggas mycket, kan inte alltid nybyggnationen inordnas eller underordnas. Då blir det viktigt att den överordnas på ett genomtänkt vis.

I policyn lyfts även den tredimensionella staden fram på ett bra vis med inriktning på att taken ofta är en outnyttjad resurs, som kan omvandlas till exempelvis grönska och rekreationsytor. Icke att förglömma är även att den tredimensionella staden även sträcker sig ned under jord. När byggnader ritas får det inte glömmas bort möjligheten att anlägga garage eller förråd. När detta ritas kan arkitekter behöva ta hänsyn till att olika ägare kommer att äga fastigheten ovan, respektive under, jord.

Vi förstår att det ofta är dyrt att bygga med god och genomtänkt arkitektur. Vi välkomnar därför att arkitekturpolicyn som exempel lyfter fram hur de kostnadseffektiva Stockholmshusen ändå har omsorgsfullt utformade detaljer.

Policyn innehåller avsnitt om PBL-processen och om stadens roll. De avsnitten kanske bättre hade lämpat sig i en separat informationsbroschyr. Då detta ändå står med och bl.a. behandlar demokratiskt beslutade författningar och politiska nämnder vill vi passa på att i detta uttalande betona följande: Arkitekturpolicyn ska ses som ett stöddokument för *hur* de demokratiska besluten om detaljplaner eller bygglov ska verkställas. *Om* platser ska bebyggas och vilka samhällsprioriteringar som då ska göras är inte beslut som arkitekter ska tvingas ta, utan de ska vi folkvalda ansvara för. Ingen politiker kan därför säga att det inte kan byggas på en plats, eller byggas vissa typer av bostäder genom att hänvisa till arkitekturpolicyn.

Vi instämmer också i policyns beskrivning av att om ny bebyggelse ska koppla samman befintliga områden så ska det ställas höga krav på att överbrygga skillnader och bidra till fungerande och väl gestaltade helhetsmiljöer. Likaså ska då fysiska barriärer överkommas. I policyn saknar vi dock en beskrivning av hur den arkitektoniska idén alltid behöver föregås av en analys av hur arkitekturen kan arbeta med sociala barriärer, såsom staden har gjort inom Fokus Skärholmen och genom Årstafältets koppling till Östberga. Arkitekturens betydelse för den sociala bostadspolitiken hade kunnat lyftas fram där policyn betonar *funktion* och framför att det byggda ska användas som verktyg för att bidra till att lösa samhällets långsiktiga behov.

Särskilt uttalande gjordes av borgarrådet Torun Boucher (V) enligt följande.

Att arkitektur behövs för att bygga en stad med människan i fokus och därigenom kunna bidra till en upplevelserik, trygg och demokratisk stad är något vi i Vänsterpartiet håller med om.

I det stora hela är förslaget till en ny arkitekturpolicy ett tydligt och välformulerat dokument om hur staden bör utformas. Dock anser vi att förslaget till arkitekturpolicy saknar ett antal viktiga punkter.

Gestaltningsprogram

Genomtänkt och välgestaltad arkitektur förbättrar människors livsmiljö och det borde poängteras att detta bör gälla för hela staden. Vi kan nu se exempel på förtätning i vissa områden, t ex Solberga, där det borde ha upprättats ett gestaltungsprogram för hela området, istället för att som nu, bygga lite här, bygga lite där och riskera att man faktiskt förstör hela områdets identitet och karaktär. Vi anser att vid större förtättningsprojekt bör det upprättas ett gestaltungsprogram. Än viktigare blir det när det inom en snar framtid ska ske betydande förtätningar i grönklassade miljonprogramsområden. I sådana områden bör det till varje pris ske en väl gestaltad och genomtänkt förtätning så att områdena inte förlorar sin identitet med olika byggnadsstilar, höjder och kvarter.

Ytor för skolor förskoleplats och lekparker

Det pratas mycket om människan i fokus men inte någonstans går det att läsa om barnens rätt till en bra stad. Det står att utformningen på förskolor och skolor ska områdesanpassas och att där det blir svårt att följa Boverkets rekommendationer om en friyta på 30 kvm per barn ska det kompenseras med närhet till andra parker och grönområden. På vissa förskolor är det i nuläget så lite som 5-10 kvm lektyta per barn. Det är inte acceptabelt när vi bygger helt nya områden och kvarter. Vi anser att barnen ska få ta mer plats i staden och därför borde det ha funnits mer beskrivet om utformningen av nya lekparker och förskolegårdar, samt om hur barn och ungdomar inkluderas i all planering och hur deras bästa tas i beaktande i enlighet med barnkonventionen.

Tillgänglighet

Likaså borde tillgängligheten och framkomligheten ha nämnts. När vi bygger nya kvarter, eller förtätar behöver tillgänglighet och framkomlighet finnas med som en arkitektonisk utmaning där integreringen gör det möjligt för alla att ta sig fram. Avläsningen går att läsa mycket om och att det ska bli lättare att läsa av staden på vissa platser, vi tycker den hör ihop med ovanstående.

Arkitektur mot segregation

Stockholm kommer att bli en allt tätare stad, och sambandet mellan stadsdelar, inte minst de mest segregerade, är en stor utmaning för staden. Med god arkitektur och med en feministiskt planerad stadsplanering kan barriärer överbyggas. Arkitekturen kan då vara en av byggstenarna tillsammans med andra faktorer för att kraftigt minska den segregation som vi ser mellan olika stadsdelar, och även i skillnaden mellan innerstaden och ytterstaden.

Balkonger mot gata

Policyn tar upp exempel på kvaliteter som kan tillskapas och nämner balkonger mot gata. Vänsterpartiet menar att nuvarande policy som gäller balkonger och terrasser är bra. I den tidiga arkitekturen har man i stadsplaneringen arbetat med mer sparsamma fasaduttryck och ibland med mer uttrycksfulla fasader med utsmyckningar, detta måste vi värna om. Vi menar att en stor försiktighet ska råda när det gäller nya balkonger i gaturummet och att det alltid ska avgöras i det direkta fallet. I förslaget till arkitekturpolicy tycks det som om att det nu ska bli en generaliserad bedömning där balkong mot gata släpps fritt överallt. Vi välkomnar dock terrasser, gröna tak och väggar och även indragna kungsbalkonger som kan bidra till byggnaders kvalitet.

Ansvar för stadens offentliga rum

Arkitekturpolicy ska även omfatta gestaltningen av stadens offentliga rum. En stadsplanering måste ha ett helhetsperspektiv som tar hänsyn såväl till offentliga rum som till samordningen med stadens övriga delar. I förslaget till arkitekturpolicy nämns trafikkontorets ansvar för offentliga rum. Vi anser inte att man kan frånta stadsbyggnadskontorets och nämndens ansvar för helheten, dvs hela stadsmiljön inklusive offentliga platser där människor ska mötas, detta måste ske i en samplanering och ihop med stadsdelsnämnderna. Vänsterpartiet anser att utformningen av offentliga platser bäst handhas av planavdelningen på stadsbyggnadskontoret.

Kommunstyrelsen delar borgarrådsberedningens uppfattning och föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

Stockholms arkitekturpolicy, enligt bilaga 2 och 3 till utlåtandet, godkänns.

Stockholm den 22 september 2021

På kommunstyrelsens vägnar:
ANNA KÖNIG JERLMYR

Joakim Larsson

Hans Altsjö

Reservation anfördes av Peter Wallmark (SD) enligt följande.

Jag föreslår att kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. Att avslå borgarråd Joakim Larssons förslag till beslut
2. Därutöver vill vi anföra följande:

Sverigedemokraterna välkomnar initiativet till att ta fram en arkitekturpolicy för Stockholm. Frågan om hur staden och dess hus ska gestaltas har under senare år blivit ett allt mer uppmärksammat fråga. Den intensiva diskussionen i press, radio och tv om arkitekturens utformning har också lett till att arkitekturen hamnat allt högre på de politiska partiernas dagordning. Från att ha varit en perifer fråga för främst de närmast inblandade yrkesgrupperna – arkitekter, ingenjörer, byggare – har arkitekturen blivit en fråga av vikt för gemene man och kvinna. I ett växande antal kommuner har partier med starkt skilda uppfattningar i övriga frågor tagit initiativ för att främja en mer varierad och humanistisk arkitektur. Här nedan följer ett antal aktuella exempel:

1) Upplands Väsby kommun genomförde en enkät med invånarna som visade att befolkningen föredrog byggnadsstilar från tiden före modernismen. I den nu avgjorda

markanvisningstävlingen korades fyra förslag med olika varianter av klassisk arkitektur som vinnare.

2) I Göteborg skrev socialdemokraterna i sin budget att ”antalet detaljplaner som föreskriver traditionell, klassisk arkitektur och antalet detaljplaner med landshövdingehus i trä ska öka”. I en markanvisningstävling underkände politikerna tjänstemännens förslag till en modernistisk byggnad och valde ett klassiskt alternativ.

Sverigedemokraterna i Göteborg presenterade 2021 en alternativ utformning av den kommande centralstationen i Göteborg, inspirerad av klassisk arkitektur som utmanade det officiella förslaget som bestod av en fyrkantig låda.

3) I Stockholm har vi Sverigedemokrater på eget initiativ presenterat ett antal stadsbyggnadsförslag i olika klassiska stilar, för att visa att det går att bygga annat än lådor. Dessa förslag har uteslutande avvisats utom i ett fall: Vi presenterade år 2020 ett motförslag till ny bostadsbebyggelse längs Fleminggatan, när S:t Eriks ögonsjukhus rivs för att flytta till Karolinska sjukhuset. Vi menade att stadsbyggnadskontorets och Tengbom arkitekters förslag var illa anpassat till tidigare stadsarkitekten Alexander Wolodarskis 1920-talsinspirerade bebyggelse. I vår presentation av vårt projekt skrev vi bland annat:

”Den intensiva diskussion som på senare tid har förts kring modern arkitektur och stadsplanering borde allmänt sett göra avtryck på det som planeras inför framtiden. En bidragande orsak till att många planeringsprojekt i hela landet fördröjs och kritiserar av allmänheten, kan vara att dagens planering inte tillåter sig att inspireras av den klassiska bebyggelse som skapades av tidigare generationer.”

Efter omfattande kritik mot stadsbyggnadskontorets förslag valde stadsbyggnadsborgarrådet Joakim Larsson att själv ta avstånd från det förslag som han godkänt och förts ut på samråd. I en intervju i tidningen Mitt i Kungsholmen, 28 maj 2021, förklarade han bland annat:

”Det blev olyckligt på så sätt att det pratades mycket om volymerna, och den visuella bilden var fyrkantig och grå. Det såg väldigt trist ut vilket det ofta gör så tidigt. Men det är svårt att få bort en sådan bild. Så här har vi tyckt från början, men vi har också träffat boende som har uppvaktat oss med sina synpunkter. Det har förstärkt bilden att vi måste ta till vara på det här området som prisats internationellt.”

4) Den 24 juni 2020 skrev fyra moderata kommunstyrelseordföranden från Stockholmsområdet en debattartikel i Svenska Dagbladet med rubriken ”Byggandet ska utgå ifrån folkets åsikter”. De fyra politikerna var Daniel Källenfors (M), kommunstyrelsens ordförande Lidingö, Oskar Weinmar (M) kommunstyrelsens ordförande Upplands Väsby, Mats Gerdau (M), kommunstyrelsens ordförande Nacka, Hanna Bocander (M), kommunstyrelsens ordförande Danderyd. Kommunalråden skrev bland annat:

”Ett allt hätskare tonläge piskas upp av branschorganisationen Sveriges Arkitekter. De riktar kritik mot att vi som representanter för våra kommuninvånare har synpunkter avseende byggnaders gestaltning. Vi är av den motsatta åsikten – utformning av ny bebyggelse behöver utgå ifrån vad vanliga medborgare tycker. (...) Vill vi se byggande och utveckling så måste den vara trivsamt, skapa trygghet och utgå från den vanliga

medborgaren. Inte ifrån en smak- och tyckarelits preferenser. All makt utgår ifrån folket och därför bör stadsbyggandet också utgå ifrån folket.”

Med denna bakgrund menar vi att föreliggande förslag till arkitekturpolicy för Stockholm i allt för hög grad undviker att beröra de centrala frågorna i dagens arkitekturdiskussion och arkitekturpolitik. Dokumentet som sådant innehåller, särskilt i sin andra del (”Byggstenar” och ”Hur gör vi?”) en stor samling tänkvärd kunskap och insikter om olika valmöjligheter. Dessa genomgångar är värdefulla och samlar stor erfarenhet på ett begränsat utrymme. En arkitekturpolicy värd namnet kan dock inte – eller bör inte – begränsa sig till att peka på olika valmöjligheter och viktiga frågeställningar. Vi menar därför att föreliggande förslag till policy saknar en tydlig riktning och uttalad vilja. Vi menar att det också saknas ett tydligt grundantagande för dokumentet; vad är syftet med en ny Arkitekturpolicy?

Denna fråga har direkt kopplingar till frågan om kommunpolitikens syfte och roll. Ett svar på den frågan kan kopplas till sidan 13 i dokumentet, under rubriken ”Arkitektur berör”. Det inledande stycket lyder:

”Arkitektur har betydelse för människans identitet och välbefinnande. Den bidrar till att invånarna känner stolthet över sin livsmiljö. När Stockholm vidareutvecklas byggs staden för både besökare och de som bor här, för livets alla skeden och för vardag såväl som fest.”

I grund och botten ser vi frågan om en arkitekturpolicy som en fråga om tillämpad demokrati. Det blir allt viktigare att inför medborgarna redovisa med vilka utgångspunkter Stockholms arkitektur utformas. I denna fråga bör det inte råda några skillnader mellan de politiska partierna. Samtliga politiska företrädare i byggnadsnämnden samt kommunfullmäktige instämmer självfallet i formuleringen om att det är viktigt att ”invånarna känner stolthet över sin livsmiljö.”

Bevara eller riva? Klassisk eller modernistisk arkitektur? Och hur ska man undvika trista betonglådor vid nyproduktion? Tyvärr ger den nya arkitekturpolicyn ingen adekvat vägledning och kommer därför inte att göra någon skillnad över hur staden kommer att utvecklas framgent.

Särskilt uttalande gjordes av Karin Wanngård, Jan Valeskog, Emilia Bjuggeren och Kadir Kasirga (alla S) med hänvisning till Socialdemokraternas särskilda uttalande i borgarrådsberedningen.

Särskilt uttalande gjordes av Rashid Mohammed och Torun Boucher (båda V) med hänvisning till Vänsterpartiets särskilda uttalande i borgarrådsberedningen.

Ersättaryttrande gjordes av Lisa Palm (Fi) enligt följande.

Feministiskt initiativ ser bra på en tydlig och lättillgänglig arkitekturpolicy, tillsammans med andra styr- och vägledningsdokument, som kan användas som verktyg i en

stadsbyggnadsprocess med helhetssyn. Stadsbyggandets alla aktörer – de som bygger och särskilt de som bor – måste kunna ha ett gemensamt språk och verktyglåda när det gäller skapandet av staden som vi delar på, och dokumentet är tänkt att fungera som underlag för samtal och dialog för alla med intresse av samhällsbyggandet. Vi håller med på Arkitekturpolicyns utgångspunkt om en arkitektur som bygger en stad med människan i fokus. Feministiskt initiativ värderar också en arkitektur som skapar hållbara och harmoniska relationer mellan människan och naturen. Arkitektur spelar en stor roll i stadens utveckling och är viktig i en Stockholm som ska präglas av hållbarhet och skönhet.

Dock går det inte att koppla ifrån arkitekturen från sina sociala dimensioner, särskilt när arkitekturen ska utgå från människans behov. Dokumentet saknar dessa viktiga aspekter. Vilken människa ligger arkitekturen och stadsbyggandet i fokus? Hur arkitekturen kan skapa en trygg stad för exempelvis kvinnor, barn och personer med funktionsnedsättningar är frågor som policyn idag inte besvarar.

I många ärenden är det bara en viss typ av människa som står i fokus, och det är ofta den med råd att köpa en nybyggd bostadsrätt. Även om det byggs nya hyresrätter ibland också, hur kan arkitekturen bidra till en nybyggnation som inte behöver betyda skyhöga hyror? Kostnadseffektiva byggprocesser, gestaltningar och material och deras respektive sociala implikationer skulle vara viktiga aspekter att få med i dokumentet. Stockholmshusen kan vara ett bra exempel att lyfta fram. Även andra exempel på hur arkitekturen kan bygga bort fysiska och sociala barriärer och minska segregationen i staden skulle välkomnas.

Även om förslaget till en ny arkitekturpolicy är tydligt och välformulerat, det blir förvirrande att behöva hoppa runt mellan många olika dokument och oklart hur dem ska samarbeta med och väga mot varandra. Det är bra med dokument som kan också läsas var för sig, men vill framhäva att Feministisk initiativ vill se en mer utvecklad Arkitekturpolicy som får in dem viktiga sociala aspekterna.

Remissammanställning

Ärendet

Stockholm befinner sig i en av historiens kraftigaste tillväxtperioder. År 2040 beräknas nära 1,3 miljoner människor bo inom Stockholms stad. Det innebär en ökning om cirka 300 000 människor på tjugo år. Den omfattande stadsutveckling som Stockholm befinner sig i kommer att innebära att staden förändras. Det gäller både gestaltningen av landskapet och bebyggelsen. På så vis har staden alltid utvecklats genom historien, vilket också kännetecknar en vital stad. Stockholms karaktär ska samtidigt kännas igen för framtiden. Stadsbyggnadsnämnden fick år 2019 i uppdrag att ta fram en ny arkitekturpolicy för Stockholm. Arbetet med att ta fram en arkitekturpolicy har skett parallellt med framtagandet av Stockholms byggnadsordning som fastställdes i kommunfullmäktige 28 september 2020. Stockholms arkitekturpolicy och Stockholms Byggnadsordning fördjupar kunskapen i översiktsplanens två avsnitt om allmänna intressen Arkitektur och gestaltning och Kulturmiljö i en växande stad. De två dokumenten kompletterar varandra men ska också kunna läsas var för sig.

Stadsbyggnadsnämnden

Stadsbyggnadsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 26 maj 2021 följande.

1. Stadsbyggnadsnämnden beslutar att godkänna förslag till Stockholms arkitekturpolicy.
2. Stadsbyggnadsnämnden beslutar att överlämna förslaget till kommunfullmäktige för fastställande.
3. Stadsbyggnadsnämnden beslutar att omedelbart justera paragrafen.

Reservation anfördes av Sara Stenudd m.fl. (V), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av Peter Wallmark (SD), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Joakim Larsson m.fl. (M), Björn Ljung (L), Fredrik Lindstål (C), Cecilia Obermüller (MP) och Mikael Valier (KD), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av Jan Valeskog (S), *bilaga 1*.

Ersätтарыttrande gjordes av Mikaela Karlsson (Fi), *bilaga 1*.

Stadsbyggnadskontorets tjänsteutlåtande daterat den 5 maj 2021 har i huvudsak följande lydelse.

Arkitekturpolicyn hör till en familj av dokument som formulerar strategier för stadens gestaltning. Förutom översiktsplanen och byggnadsordningen ingår andra planerade och framtida fördjupningar i form av kunskapsunderlag med vägledningar. De anger tillsammans mål för hur staden utvecklas och har som funktion att ge kunskap, stöd och vägledning vid avvägningar i olika beslut inom ramen för plan- och bygglagen. Som vid framtagande av detaljplaner och i ärenden om bygglov.

Med utgångspunkt i människans behov och stadens identitet verkar arkitekturpolicyn för att utvecklingen av Stockholm ska präglas av hållbarhet och skönhet. Arkitekturpolicyn ger kunskap, riktning och relevanta verktyg för att dagens värden och nya kvaliteter ska kunna samverka med högt ställda ambitioner för att möta det stora behovet av bostäder. Arkitekturpolicyn ska inspirera, bidra till samsyn och ge ökad kunskap. Den berör planering i stor skala, liksom utformning av enskilda byggnader och detaljer, och skapar därmed förutsättningar för en väl gestaltad helhetsmiljö. Dokumentet är även tänkt att fungera som underlag för samtal och dialog för alla med intresse av samhällsbyggandet. Policyn vänder sig till stadsbyggnadsprocessens olika aktörer, som kommunens politiker och tjänstepersoner, liksom till fastighetsägare, entreprenörer, arkitekter och andra konsulter. Den riktar sig också till de som bor, besöker eller verkar i staden. Arkitekturpolicyn innehåll och form Arkitekturpolicyn har haft som målbild att den ska vara kortfattad, lättillgänglig och konkret, och inspirera till ny arkitektur med utgångspunkt ur Stockholms karaktär och värden. Målbilden har också varit att den ska fokusera på arkitekturens byggstenar och grundprinciper – skala, proportioner och materialbehandling. Arkitekturpolicyn lyfter att arkitektur av hög kvalitet skapar mervärden för människors livskvalitet och Stockholms attraktionskraft.

Stockholm befinner sig i en av historiens mest expansiva perioder. Staden planerar för att växa med 140 000 bostäder mellan 2010 och 2030. Till detta kommer arbetsplatser, skolor, förskolor, idrottsanläggningar, kultur, offentliga rum och service. Stockholm är i ständig utveckling, så har det alltid varit och det kännetecknar också en vital levande stad. När staden växer är det viktigt att växa med en helhetssyn och omsorg kring stadens gestaltning. Arkitekturpolicyns innehåll stämmer väl överens med stadsbyggnadsnämndens budgetmål och översiktsplanens intentioner. Genom att komplettera Stockholms byggnadsordning med frågeställningar och perspektiv på vad arkitektur kan bidra med i staden kommer dessa två dokument ge stöd och vägledning i planering och byggande samt goda förutsättningar för en långsiktigt hållbar

fysisk planering. Den bidrar också till en effektivare process genom ökad förståelse och samsyn mellan stadsbyggandets olika aktörer.

Beredning

Ärendet har initierats av stadsbyggnadsnämnden och remitterats till stadsledningskontoret.

Stadsledningskontoret

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande daterat den 2 september 2021 har i huvudsak följande lydelse.

Stockholms stads långsiktiga bostadsbyggnadsmål är att 140 000 bostäder ska byggas mellan 2010 och 2030. Till detta kommer arbetsplatser, skolor, förskolor, idrottsanläggningar, kultur, offentliga rum och service som ska byggas ut i takt med stadens snabba tillväxt. Kommunfullmäktiges budget anger att Stockholm ska byggas attraktivt, hållbart och tätt, och att Stockholm ska utvecklas med god arkitektur, som kombinerar varsamhet och nytänkande.

Stadsledningskontoret anser att Arkitekturpolicy för Stockholms är ett genomarbetat och bra kunskapsunderlag som väl kompletterar översiktsplanen och byggnadsordningen med stöd och vägledning i planering och byggande som kan bidra till en långsiktigt hållbar stadsutveckling.

Att stadsbyggnadsnämnden tagit fram en arkitekturpolicy svarar mot vad kommunfullmäktige angav i budget för 2019 ”Stadsbyggnadsnämnden ska utveckla en arkitekturpolicy och ta fram förslag på hur arkitekturen kan spela en större roll i utvecklingen av Stockholms stad.”. Dokumentet ger en bred förståelse för arkitekturens roll och betydelse i utvecklingen av staden. Den vänder sig till alla aktörer med intresse av samhällsbyggandet och kan komma flertalet nämnder och bolagsstyrelser till godo. Det kan därför vara motiverat att kunskapsunderlaget anmäls till kommunfullmäktige.

Reservationer m.m.

Stadsbyggnadsnämnden

Reservation anfördes av Sara Stenudd m.fl. (V) enligt följande.

Vänsterpartiet föreslår att stadsbyggnadsnämnden beslutar att i första hand återremittera Stockholms arkitekturpolicy för ytterligare genomarbetning, i andra hand att nämnden beslutar att i huvudsak godkänna Stockholms arkitekturpolicy men med tillägg, samt att därutöver anföra följande:

Att arkitektur behövs för att bygga en stad med människan i fokus och därigenom kunna bidra till en upplevelserik, trygg och demokratisk stad är något vi i Vänsterpartiet håller med om.

I det stora hela är förslaget till en ny arkitekturpolicy ett tydligt och välformulerat dokument om hur staden bör utformas. Dock anser vi att förslaget till arkitekturpolicy saknar ett antal viktiga punkter. Gestaltningssystem Genomtänkt och välgestaltad arkitektur förbättrar människors livsmiljö och det borde poängteras att detta bör gälla för hela staden. Vi kan nu se exempel på förtätning i vissa områden, tex Solberga, där det borde ha upprättats ett gestaltningssystem för hela området, istället för att som nu, bygga lite här, bygga lite där och så riskerar man att faktiskt förstöra hela områdets identitet och karaktär. Vi anser att vid större förtättningsprojekt bör det upprättas ett gestaltningssystem. Än viktigare blir det när det inom en snar framtid ska ske betydande förtätningar i grönklassade miljöprogramsområden. I sådana områden bör det till varje pris ske en väl gestaltad och genomtänkt förtätning så att områdena inte förlorar sin identitet med olika byggnadsstilar, höjder och kvarter. Ytter för skolor förskoleplats och lekpark Det pratas mycket om människan i fokus men inte någonstans går det att läsa om barnens rätt till en bra stad. Det står att utformningen på förskolor och skolor ska områdes anpassas och att där det blir svårt att följa Boverkets rekommendationer om en friyta på 30kvm per barn ska detta kompenseras med närhet till andra parker och grönområden. På vissa förskolor är nämnden nere på så lite som 5- 10kvm lektyta per barn. Det är inte acceptabelt när vi bygger helt nya områden och kvarter. Vi anser att barnen ska få ta mer plats i staden och därför borde det ha funnits mer beskrivet om utformningen av nya lekparken och förskolegårdar, samt om hur barn och ungdomar inkluderas i all planering och hur deras bästa tas i beaktande i enlighet med barnkonventionen. Tillgänglighet Likaså borde tillgängligheten och framkomligheten ha nämnts. När vi bygger nya kvarter, eller förtätar behöver tillgänglighet och framkomlighet finnas med som en arkitektonisk utmaning där integreringen gör det möjligt för alla att ta sig fram. Det talas mycket om avläsning, dvs att det ska bli lättare att läsa av staden på vissa platser, vi tycker denna hör ihop med ovanstående. Arkitektur mot segregation Stockholm kommer att bli en allt tätare stad, och sambandet mellan stadsdelar, inte minst de mest segregerade, är en stor utmaning för staden. Med god arkitektur och med en feministiskt planerad stadsplanering kan barriärer överbyggas.

Arkitekturen kan då vara en av byggstenarna tillsammans med andra faktorer för att kraftigt minska den segregation som vi ser mellan olika stadsdelar, och även i skillnaden mellan innerstaden och ytterstaden. Balkonger mot gata Policyn tar upp exempel på kvaliteter som kan tillskapas och nämner balkonger mot gata. Vänsterpartiet menar att nuvarande policy som gäller balkonger och terrasser är bra. I den tidiga arkitekturen, har man i stadsplaneringen arbetat med mer sparsamma fasaduttryck och ibland med mer uttrycksfulla fasader med utsmyckningar, detta måste vi värna om. Vi menar att en stor försiktighet ska råda när det gäller nya balkonger i gaturummet och att det alltid ska avgöras i det direkta fallet. I förslaget till arkitekturpolicy, tycks det som om att det nu ska bli en generaliserad bedömning där balkong mot gata släpps fritt överallt. Vi välkomnar dock terrasser, gröna tak och väggar och även indragna kungsbalkonger som kan bidra till byggnaders kvalitet. Ansvar för stadens offentliga rum Arkitekturpolicyn ska ansvara för stadens offentliga rum. En stadsplanering måste ha ett helhetsansvar. Det nämns i förslaget till arkitekturpolicy om trafikkontorets ansvar för offentliga rum. Vi anser inte att man kan frånta stadsbyggnadskontorets och nämndens ansvar för helheten, dvs hela stadsmiljön inklusive offentliga platser där människor ska mötas, detta måste ske i en samplanering och ihop med stadsdelsnämnderna. Vänsterpartiet anser att utformningen av offentliga platser bäst handlas av planavdelningen på stadsbyggnadskontoret.

Reservation anfördes av Peter Wallmark (SD) enligt följande.

Sverigedemokraterna föreslår att stadsbyggnadsnämnden beslutar att avslå kontorets förslag till beslut,
samt att därutöver anför följande:

Sverigedemokraterna i Stockholm stad har tagit del av den presenterade arkitekturpolicyn. Vi delar inledningsvis fullt ut de viktiga skrivningarna om identitet. Utveckla Stockholms särart Gestalta med en stockholmsprägel Identifiera värdebärare Använd kraften i tillfällig arkitektur Konst ger perspektiv Ingenstans i detta dokument formuleras dock hur stadens särart och prägel kan definieras. Däremot kan vi konstatera att den nuvarande praktiska tolkningen av stadens särart och prägel på ett tydligt sätt manifesteras i projekt efter projekt.

De omdanade byggnadskropparna kring Sergels torg och den föreslagna exploateringen vid Marievik/Liljeholmen talar sitt tydliga språk. Stockholms särart och prägel utgörs numera av en avskalad och abstrakt modernistisk klumpighet och människofientlig arkitektur. Vi menar att det är hög tid att genomföra en bred medborgarundersökning om stockholmarnas arkitektoniska preferenser och vilka önskemål och förslag som väljarna kan tänkas ha på politiska beslutsfattare. Vi hänvisar till vår inlämnade motion om genomförande av en medborgarundersökning om arkitektur. Vi menar att det är olämpligt att fastställa en arkitekturpolicy för Stockholm s framtida byggande utan att genomföra en bred dialog kring dessa frågor med väljarna. Vi yrkar därför avslag till fastställande av förslaget till arkitekturpolicy.

Särskilt uttalande gjordes av Joakim Larsson m.fl. (M), Björn Ljung (L), Fredrik Lindstål (C), Cecilia Obermüller (MP) och Mikael Valier (KD) enligt följande.

Stockholm växer i en historiskt snabb takt. För att kunna bevara Stockholms karaktär och de historiska värdena, samtidigt som vi bygger och utvecklar staden för framtiden, behöver vi ställa höga krav på kvalitet i stadsutvecklingen. Här spelar arkitekturen en central roll. Med utgångspunkt i människors behov och stadens identitet verkar arkitekturpolicyn för att utvecklingen ska präglas av hållbarhet och skönhet

Det är därför väldigt glädjande att se att arkitekturpolicyn nu kommer fram. Stadsbyggnadskontoret med stadsarkitekten i spetsen har gjort ett fantastiskt arbete med att ta fram detta gedigna dokument som beskriver arkitekturens beståndsdelar och förhållningsätt. Vi är övertygade om att arkitekturpolicyn, tillsammans med byggnadsordningen, och den kommande småhusstrategin kommer att få en betydande positiv påverkan på stadsutvecklingen under många år framöver. Dokumentens genomgående karaktär som gedigna kunskapsunderlag i kombination med vägledningar och praktiska verktyg tydliggör stadens inriktning i stadsutvecklingen och hur vi ser att staden kan växa på bästa sätt.

Vi ser mycket fram emot att se resultatet av att dessa strategier för stadens gestaltning nu implementeras och börjar användas i stadsbyggnadskontorets löpande arbete.

Särskilt uttalande gjordes av Jan Valeskog (S) enligt följande.

”Medveten arkitektur och stadsbyggnad är avgörande för en kvalitativ livsmiljö där upplevelsevärden, funktion och teknik går hand i hand mot ett hållbart och mänskligt samhälle.” Så står det i inledningen i det avsnitt i Översiktsplanen som redovisar inriktningen för stadens strategiska arbete med gestaltungsfrågor, för att åstadkomma en helhetsmiljö som de flesta stockholmare gärna vill se. Policydokument om arkitektur hade även presenterats tidigare. År 2013/14 gjordes ett misslyckat försök av de borgerliga partierna att besluta om en arkitektstrategi med namnet ”Arkitektur Stockholm” som dock inte klarade kvalitetskraven och stoppades innan behandlingen i kommunfullmäktige. Istället tog de rödgrönrosa partierna upp arkitektfrågorna i ett mer ambitiöst arbete. Dels i Översiktsplanen och dels genom att påbörja arbetet med en översyn och utveckling av den gamla Byggnadsordningen från år 1999. Översiktsplanen beslutades under förra mandatperioden i stor enighet. En enighet om inriktning som de senaste åren tyvärr successivt har luckrats upp av den blågröna majoriteten. Bland annat genom stopp för projekt som bygger bort sociala och fysiska barriärer, hindrandet av fler hyresrätter på utpekade platser i anslutning till småhusområden samt i praktiken lägre ambition för nya bostadsprojekt i godkända planer.

Under förra mandatperioden initierades således arbetet med en ny Byggnadsordning där även policyfrågor om arkitektur skulle ingå. Efter senaste valet beslutades att dokumenten skulle delas upp vilket naturligtvis har både för- och nackdelar. Fördelarna kan vara möjligheter till fördjupning och ökad möjlighet att mer pedagogiskt redogöra för de komplexa processer och överväganden som måste ske i all stadsplanering. Nackdelen kan vara att staden nu sammantaget får ett stort antal olika dokument som formulerar strategier för stadens gestaltning vilket kan försvåra överblicken. Men vi anser att förslaget till Stockholm arkitekturpolitik är ett mycket bra dokument för att inspirera, bidra till samsyn och ge ökad kunskap. Nedan finns några aspekter av policyn som vi särskilt vill framhålla. Vi ser positivt på att policyn tydligt lyfter fram att det gröna i staden utgör en levande del av arkitekturen och att möjligheten att lägga till växtlighet därför alltid ska prövas, både vid ny bebyggelse och vid förändringar. Vi tycker även att programmet på ett genomtänkt vis poängterar att enstaka (slutna) kvarter är svårare att anlägga i ytterstaden då de, jämfört med övrig bebyggelse, kan uppfattas apart och taget ur sitt sammanhang. Vi delar vidare bedömningen att kvarter lämpar sig bättre där det byggs nya områden, såsom när Bromma flygplats ska bebyggas med bostäder. I andra fall passar alltså ofta hel- eller halvöppen bebyggelse bättre in. Samtidigt håller vi också med policyn om att det kan finnas exempel på när en ny byggnad kan ha en överordnad roll i området. Det måste alltså inte alltid se likadant ut. I sammanhanget kan påpekas att vi som folkvalda behöver vi även bevaka att staden följer en social bostadspolitik. Om det behöver byggas mycket, kan inte alltid nybyggnationen inordnas eller underordnas. Då blir det viktigt att den överordnas på ett genomtänkt vis. I policyn lyfts även den tredimensionella staden fram på ett bra vis med inriktning på att taken ofta är en outnyttjad resurs, som kan omvandlas till exempelvis grönska och rekreationsytor. Icke att förglömma är även att den tredimensionella staden även sträcker sig ned under jord. När byggnader ritas får det inte glömmas bort möjligheten att anlägga garage eller förråd. När detta ritas kan arkitekter behöva ta hänsyn till att olika personer kommer att äga fastigheten ovan, respektive under, jord.

Vi förstår att det ofta är dyrt att bygga med god och genomtänkt arkitektur. Vi välkomnar därför att arkitekturpolicyn som exempel lyfter fram hur de kostnadseffektiva Stockholmshusen ändå har omsorgsfullt utformade detaljer. Policyn innehåller avsnitt om PBL-processen och om stadens roll. De avsnitten kanske bättre hade lämpat sig i en separat informationsbroschyr. Då detta ändå står med och bl.a. behandlar demokratiskt beslutade författningar och politiska nämnder vill vi passa på att i detta uttalande betona följande: Arkitekturpolicyn ska ses som ett stöddokument för hur de demokratiska besluten om detaljplaner eller bygglov ska verkställas. Om platser ska bebyggas och vilka samhällsprioriteringar som då ska göras är inte beslut som arkitekter ska tvingas ta, utan de ska vi folkvalda ansvara för. Ingen politiker kan därför säga att det inte kan byggas på en plats, eller byggas vissa typer av bostäder genom att hänvisa till arkitekturpolicyn. Vi instämmer också i policyns beskrivning av att om ny bebyggelse ska koppla samman befintliga områden så ska det ställas höga krav på att överbygga skillnader och bidra till fungerande och väl gestaltade helhetsmiljöer. Likaså ska då fysiska barriärer överkommas. I policyn saknar vi dock en beskrivning av

hur den arkitektoniska idén alltid behöver föregås av en analys av hur arkitekturen kan arbeta med sociala barriärer, såsom staden har gjort inom Fokus Skärholmen och genom Årstafältets koppling till Östberga. Arkitekturens betydelse för den sociala bostadspolitiken hade kunnat lyftas fram där policyn betonar funktion och framför att det byggda ska användas som verktyg för att bidra till att lösa samhällets långsiktiga behov.

Ersätтарыttrande gjordes av Mikaela Karlsson (Fi) enligt följande.

Feministiskt initiativ ser bra på en tydlig och lättillgänglig arkitekturpolicy, tillsammans med andra styr- och vägledningsdokument, som kan användas som verktyg i en stadsbyggnadsprocess med helhetssyn. Stadsbyggnadets alla aktörer – de som bygger och särskilt de som bor – måste kunna ha ett gemensamt språk och verktygslåda när det gäller skapandet av staden som vi delar på, och dokumentet är tänkt att fungera som underlag för samtal och dialog för alla med intresse av samhällsbyggnad. Vi håller med på Arkitekturpolicyns utgångspunkt om en arkitektur som bygger en stad med människan i fokus. Feministiskt initiativ värderar också en arkitektur som skapar hållbara och harmoniska relationer mellan människan och naturen. Arkitektur spelar en stor roll i stadens utveckling och är viktig i en Stockholm som ska präglas av hållbarhet och skönhet. Dock går det inte att koppla bort arkitekturen från sina politiska och sociala dimensioner, särskilt när arkitekturen ska utgå från människans behov. Dokumentet saknar dessa viktiga aspekter. Vilken människa ligger arkitekturen och stadsbyggnad i fokus? Hur kan arkitekturen skapa en trygg stad för kvinnor och tjejer, barn, HBTQ personer, personer som rasifieras, och personer med neuropsykiatriska och fysiska funktionsnedsättningar? I många ärenden är det oftast bara en viss typ av människa som tänkas på, och det är den med råd att köpa en nybyggd bostadsrätt. Även om det byggs nya hyresrätter ibland också, hur kan arkitekturen bidra till en nybyggnation som inte behöver betyda skyhöga hyror? Kostnadseffektiva byggprocesser, gestaltningar och materialer och deras respektive sociala implikationer skulle vara viktiga aspekter att få med i dokumentet. Stockholmshusen kan vara en bra exempel att lyfta fram i dokumentet. Även andra exempel på hur arkitekturen kan bygga bort fysiska och sociala barriärer och minska segregationen i staden skulle välkomnas. Även om förslaget till en ny arkitekturpolicy är tydligt och välformulerat, det blir förvirrande att behöva hoppa runt mellan många olika dokument och hur dem ska samspela med eller väga mot varandra. Det är bra med dokument som kan också läsas var för sig, men då vill Feministisk initiativ se en mer utvecklad Arkitekturpolicy som får in dem viktiga sociala aspekterna. Stadsbyggnadskontoret och stadsbyggnadsnämnden borde se till att dessa dokumenten används av byggherrar och fastighetsutvecklare, med ärenden som speglar en arkitektur med alla typer av människor i fokus.